

UNUTULMUŞ BİR ROMANI GEORG LUKACS'IN GÖRÜŞLERİYLE OKUMAK

Tülin ARSEVEN*

Öz

Kemal Ragıp Enson (1895-1954) Türk edebiyatı içinde hak ettiği ilgiyi görmemiş, unutulmuş bir yazardır. Roman, tiyatro ve anı türlerinde kaleme aldığı çok sayıda eseri vardır. Bu çalışmaya inceleme konusu olan *Bir Liranın Başından Geçenler...* adlı roman, ilk kez 1932 yılında Cumhuriyet gazetesinde tefrika halinde yayımlanmıştır. İkinci basımı ise Kemal Ragıp Enson'un ölümünden uzun yıllar sonra, 2023'te yayımlanmıştır. Romanın başkahramanı bir nesne, yani paradır. Romanda, başkahraman 1 liranın 1932 yılında darphanede basımından itibaren başından geçenler anlatılmıştır. Paranın bir lira gibi küçük bir değer olması, onun çok sık el değiştirmesine yol açmıştır. Böylece bir liranın elden ele geçmesi aracılığıyla yazar, topluma ayna tutmuş, 1930'ların Türkiye'sini ve insanını türlü yönleriyle ele almıştır. Bir nitel araştırma olan bu çalışmada, *Bir Liranın Başından Geçenler...* adlı roman Georg Lukacs'ın roman kuramı ve estetik üzerine öne sürdüğü görüşler, özellikle de bütünlüğünü yitirmiş modern dünyanın gerçekliği sorunu doğrultusunda analiz edilmiştir. Analiz, metnin iç ve dış yapı unsurlarını kapsayacak şekilde yapılmıştır.

Anahtar sözcükler: bir lira, Kemal Ragıp, Lukacs, roman kuramı, para

Reading a Forgotten Novel with Georg Lukacs' Views

Abstract

Kemal Ragıp Enson (1895 - 1954) is a forgotten writer who has not received the attention he deserves in Turkish literature. The author has many works in the genres of novel, theatre and memoir. The novel titled *The Experiences of One Lira...*, which is the subject of this study, was first published in serial form in Cumhuriyet newspaper in 1932. Secondly, it was published in 2023, many years after Kemal Ragıp Enson's death. The protagonist of the novel is an object, namely money. The protagonist's experiences since the one lira was minted at the mint in 1932 are told in the novel. The small value of money, such as one lira, caused it to change hands very frequently. Thus, through the passing of a lira from hand to hand, the author held up a mirror to society and

discussed Turkey and its people in the 1930s from all aspects. In this study, which is qualitative research, the novel *The Experiences of One Lira...* was analysed in line with Georg Lukacs's views on novel theory and aesthetics, especially the problem of the reality of the modern world that has lost its integrity. The analysis was carried out to cover the internal and external structural elements of the text.

Keywords: one lira, Kemal Ragıp, Lukacs, novel theory, money

Giriş

Kemal Ragıp Enson ve eserleri hakkında bugüne değin yapılmış çok az çalışma bulunmaktadır. Bunlardan en kapsamlısı *Bir Liranın Başından Geçenler...* romanını yayıma hazırlayan Mesut Kaplan'a aittir. Mesut Kaplan romanı yayıma hazırlamakla kalmamış, yazar ve eser hakkında da bilgiler içeren kısa bir giriş bölümü yazmıştır. Mesut Kaplan, bu ön bilgilendirme kısmında Kemal Ragıp Enson'un eserleri hakkında toplu bir araştırma yapmakta olduğunu da belirtmiştir. İkinci çalışma ise İsmail Alper Kumsar tarafından yapılan ve romanın 1932 yılında *Cumhuriyet* gazetesinde yayımlanan tefrikası üzerinde çalışılmış olan "Nesne Anlatıcılar ve Edebiyatımızdan Bir Örnek: Bir Liranın Başından Geçenler" adlı makaledir. Bir de Taner Ay'ın Edebiyatımızda Unutulanlar ve Kaybedenler adlı eserinde kısa bir yazı ile Halim Bulutoğlu tarafından yazılmış ve Adalı dergisinde yer almış bir çalışma vardır. Bunların dışında yazara ve onun eserlerine dair döneminin gazetelerinde yer alan bazı haberler, az da olsa aydınlatıcı bilgiler içermektedir.

Bu çalışma ilk olarak Türk edebiyatının unutulmuş kalemlerinden Kemal Ragıp Enson'u ve onun eserlerini okura tanıtmak amacını taşımaktadır. Türk edebiyat literatürüne kaynak oluşturmanın yanı sıra ikinci olarak da 1932 yılının Türkiye'sinin panoramasını çizen *Bir Liranın Başından Geçenler...* adlı romanı Georg Lukacs'ın roman kuramı ve edebîestetik üzerine öne sürdüğü görüşler çerçevesinde incelemektir. Böylece romanın hem iç hem de dış yapı unsurlarını tespit etmektir. Roman, 1932 yılı Türkiye'sinin zengin, yoksul, eğitilmiş, eğitimsiz, vb. hemen her kesiminden insan manzaralarını sunmaktadır. Nesne anlatıcı aracılığıyla yazar, toplumsal yapıda gördüğü aksaklıkları eleştirel bir bakışla göz önüne sermektedir. Söz konusu eleştirel bakış ve ele alınan metnin roman türünde oluşu, bu çalışmanın kavramsal çerçevesini Georg Lukacs'ın roman kuramı ve edebîestetik hakkında görüşleri üzerinden oluşturmayı sağlamıştır. Böylece 1930'lu yılların Türkiye'sinde yaşanan toplumsal olaylar ve değişim aktarılmaya çalışılmıştır. Çalışmada, Giriş ve Sonuç dışında alt bölümler halinde sırasıyla yazar, eser, basım-yayım-dağıtım ve okur hakkında ulaşılan, az sayıdaki kaynaktan yararlanarak bilgiler verilmiştir. Bu alt bölümleri eserin Lukacs'ın görüşleri bağlamında metnin okunması izlemiştir.

1. Yazar: Kemal Ragıp Enson

Kemal Ragıp Enson'un yaşamına dair en geniş bilgi, *Bir Liranın Başından Geçenler...* romanının baş kısmında Mesut Kaplan'ın yaptığı değerlendirmelerde bulunmaktadır. Kaplan'a göre Kemal Ragıp Enson 1895'te doğmuştur. Almış olduğu eğitim hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. 1931 yılında İstanbul Belediye Levazım Katipliği, 1934'te İstanbul Belediyesi Seyyahin (Tramvay) Müdürlüğü, 1949 yılında Ticaret Bakanlığı Konjonktür ve Yayın Müdürlüğünde Müdür Yardımcılığı görevi yapmıştır. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Müderrislerinden olan Dr. Yusuf Talha Bey'in kızı Fatine Hanım ile evlenmiş, bu evlilikten oğlu Atıf dünyaya gelmiştir (Kaplan 2023, 7-9). 7 Mayıs 1924 yılından itibaren çıkan *Cumhuriyet* gazetesinin yazar kadrosu içinde Kemal Ragıp Enson'un da adı vardır (Kaplan 2023, 9). Ayrıca *Milliyet*, *Yeni Gün*, *Son Posta* ve daha birçok gazetede roman tefrikaları, yazı dizileri, röportajları ve hikâyeleri yayımlanmıştır. Telif ve çeviri tiyatroları da vardır (Kaplan 2023, 10).

Kemal Ragıp Enson'un yaşamının dönüm noktası oğlu Atıf'ın ölümüdür. M. Kaplan'ın verdiği bilgilere göre Atıf, 1932 yılında doğmuş, 1951'de Robert Kolej'den mezun olmuş, henüz 21 yaşında iken 1953'te bilinmeyen bir nedenle intihar etmiş ve ölmüştür (Kaplan 2023, 11). Bu ölüm yazarı ve ailesini derinden etkilemiştir. 1954 yılında yayımladığı *Oğlumla Başbaşa* adlı anı kitabında Kemal Ragıp Enson, Atıf'ın ölümünün yarattığı büyük acıyı dile getirmiştir. Atıf'ın ölümünden bir hafta sonra eşi Fatine Hanım da intihar etmiştir (Enson 2023a, 21). Oğlunun ve eşinin ölümünden, bu iki büyük acının ardından Kemal Ragıp Enson, yaşadıklarını ve duygularını anlatan *Oğlumla Başbaşa* adlı kitabı yazmıştır. Bu kitap, bir çeşit iç hesaplaşmanın; vicdan muhasebesinin; zaman zaman yaşam yerine ölümü seçen evlada karşı duyulan kırgınlık, daha çok da hayal kırıklığı ve bir baba olarak çocuğunun sürüklendiği açmazı göremeyişten kaynaklı pişmanlığın anlatımıdır. Yazarın yaşamının yaklaşık olarak son bir yılını, duygu ve düşünce dünyasını da göz önüne sermesi bakımından *Oğlumla Başbaşa* dikkate değer bir eserdir. Kitabın son sayfasındaki tarih 4 Haziran 1954 (Enson 2023a, 152)'tür. Kemal Ragıp Enson, 30 Temmuz 1954'te intihar etmiştir (Kaplan 2023, 16). İntiharına ilişkin haberler gazetelerde yer alır (Cumhuriyet, 31 Temmuz 1954). Kabri Zincirlikuyu Mezarlığı'nın Ada E kısmındaki 113 numaralı mezarda oğlu Atıf ile eşi Fatine Hanım'ın yanındadır. Mezarlık Müdürlüğü kayıtlarında defin tarihi 31 Temmuz 1954'tür (Bulutoğlu 2021).

Kemal Ragıp Enson'un çeşitli memuriyet görevlerinde bulunmasının yanı sıra gazetelerde yazılarının yayımlanmış olması, *Bir Liranın Başından Geçenler...* adlı romana da etki etmiştir. Toplum ve sosyal çevreyi iyi gözlemlemesinin yanı sıra gazeteye konu olan olaylar, kişiler ve durumlarla karşılaşması Kemal Ragıp Enson'unun roman sanatında önemlidir. *Bir Liranın Başından Geçenler...*'de kimi zaman sadece adam, kadın, deli gibi sözcüklerle kimi zaman da

isimleri verilerek çok sayıda insanın yaşamından kesitler sunulmuştur. Bu kişiler aracılığıyla toplumun farklı kesitleri, farklı yaşam biçimleri anlatılmıştır.

2. Eser: Bir Liranın Başından Geçenler...

Bir Liranın Başından Geçenler... romanı, aslında bir dolaşım romanıdır. Araştırmacılara göre dolaşım romanları XVIII. Yüzyılda İngiltere’de ortaya çıkmıştır ve İngilizcede “novel of circulation”, “it-narrative”, “object narrative”, “object tales” gibi isimlerle anılmaktadır. Bu romanlarda cansız nesnelere veya hayvanlar bilinçle donatılmış, ana karakterler olarak hizmet etmekte ve kendi hayat hikâyelerini anlatıyor görünmelerine karşın aslında başkalarının biyografilerini vermektedir (Kumsar 2021, 701). Bir dolaşım romanı örneği olarak *Bir Liranın Başından Geçenler...* de bir nesnenin toplumsal yaşam içindeki döngüsü üzerine odaklanmıştır. Nesne bir paradır. İ. Alper Kumsar’a göre dolaşım romanlarında ayakkabı, ceket, baston, çay fincanı gibi çeşitli nesnelere kullanılmakla birlikte çoğunlukla para tercih edilmektedir. Çünkü paranın dolaşımı hızlıdır ve geniş bir insan çeşitliliği arasında yaşar. Ayrıca para ekonomik ve sosyal meselelerin yorumunun yapılmasında, farklı yaşam biçimleri ve yaşama bakışları yansıtmada güçlü bir semboldür (Kumsar 2021, 704). *Bir Liranın Başından Geçenler...*’de romanın başlığından da anlaşılacağı üzere dolaşımında ve ana karakter olan paranın değeri 1 Türk Lirasıdır. Yeni basılmış 1 liralık banknot, bir banka veznesinden bir kişiye ödenen paralar arasındadır. Veznedeki çıktığı andan itibaren de 1 liranın serüveni başlar. Olay örgüsünün başkahramanı da bu 1 liradır. Bütün olaylar birinci tekil kişinin ağzından ve dış dünyayı gözlemleyen 1 liranın bakış açısıyla verilir. Romanın şahıs kadrosunda para dışında pek çok insan vardır. Ancak bunların hepsi norm karakterlerdir. Hemen hepsi 1 lirayı alma ve herhangi bir şeye karşılık olarak başkasına ödeme arasında geçen süre ve buna bağlı olaylar kadar metin içinde vardır. Çoğunun adı bile yoktur. Aslında 1 lira dışındaki her hangi bir kişinin adının bir önemi de yoktur. Bu kişiler genellikle toplumun belirli bir kesimini temsil eden ve çoğunlukla da kumarbaz, çamaşırcı kadın, emekli, vb. tipleridir. Bu, yazarın bilinçli bir seçimidir. Çünkü asıl olan paradır ve romanda sorgulanan insanın para ile olan ilişkisidir. Özellikle de paranın insanların yaşamlarındaki yeridir. Yazar, nesne anlatıcı olarak belirlediği 1 liraya özel bir ad vermemiştir. Yazar, romanında fantastik bir kurmacaya yönelmemiş ve paranın kişileştirilmesini karikatürize etmemiştir. Ayrıca başka bir para ve ona dair vaka halkaları da oluşturmamıştır. 1 liranın tek başına alım gücünün yetmediği alış-verişlerde anlatıcı 1 liranın kendisiyle birlikte ödenen paralar için “arkadaşlar”, “benim gibi diğer liralara” benzeri ifadeler kullanılmıştır. Yazar, paraları kendi aralarında gerçekleşen bir diyalog içine de sokmamıştır. Sahne ışıkları, spotlar sadece 1 liranın üzerine tutulmuş gibidir. Olay örgüsünün merkezinde 1 lira durur. Olay örgüsü 1 liranın bir elden diğerine aktarılması ile birbirini izleyen, yeni, küçük küçük büyüklü vaka halkaları ortaya çıkar. Zaman bakımından kronolojik düz bir akış söz konusudur. Mekân ise doğal olarak sürekli değişmektedir ve oldukça çeşitlidir. 1 liranın banka veznesinden ilk verilmesi ile para tedavül etmeye başlar. Bu veznedeki çıkış, romanın başlangıcını ve olayların

hareket noktasını oluşturur. Paranın veznedenden çıkışta ilk verildiği kişi bir emeklidir. Böylece 1 lira ilk önce bir emeklinin evine gider. Oradan emeklinin kızının 1 lirayı bir kuaföre ödemesiyle mekân değişir. Romanda 1 lira 32 kez el değiştirir. Buna bağlı olarak da çok sayıda mekân ortaya çıkar, farklı vaka halkaları oluşur. Mekânlar bazen bir cüzdan, bazen bir kişinin elbisesinin içinde gizlediği bir alan, bazen bir esnafın kasasıdır. 1 liranın elden ele geçerek vardığı her bir mekân, mekân sahibinin eylemleri ve kimi zaman da kişiliğiyle birlikte verilir. Kemal Ragıp Enson, anlatıcı nesne olarak parayı seçerek, toplumun hemen her kesimine ve her yaştan insana kurmacada yer verebilmiştir. Paranın bir kapital, bir alışveriş aracı olarak yer değiştirme özelliğinden yararlanmıştı. Burada yine altını önemle çizmek gerekir ki seçilen para miktarı çok küçüktür. Böylece el değiştirmesi daha kolay olmuştur ve zengin yoksul herkesin eline geçebilmiş, cebine girebilmiştir. Paranın değerine bağlı olarak alım gücünün küçüklüğü de önemlidir. Çünkü 1 liranın çeşitli varlık seviyelerindeki insanlar için ifade ettiği anlam romanda net bir biçimde ortaya konulmuştur. Paranın el değiştirme hızına bağlı olarak romana sürekli yeni insanlar, yeni yaşamlar ve bakış açıları girmiştir. Bütün bunlarda yaşanan hızlı değişim romanı ilgi çekici kılmaktadır. Ana düğüm paranın serüveninin ne zaman ve nasıl biteceği, belki de hiç bitmeyecek olması üzerine kuruludur. Paranın her bir el değiştirmesinde ise yeni ara düğümler yaratılarak merak unsuru dinamik tutulmuştur. Romanın sonunda yazar, 1 liraya bir kader, bir son belirlemiştir. Yankesici bir çocuğun polise yakalanma korkusu üzerine sobaya atması ile 1 lira yanıp kül olmuş ve serüveni de son bulmuştur. Elbette yazar, seçimini paranın tedavüle devam ettiği bir şekilde de bitirebilirdi ve bundan sonrasını okurun hayal dünyasına bırakabilirdi. Oysa yazar, her el değişiminde 1 lirayı daha kötü insanların ve ortamların içine sokmuştur. Sonunda 1 liranın yaşamak zorunda olduğu yaşam tarzından, eline geçtiği kötü insanlardan ve maruz kaldığı kötü muameleden, aslında her tür kötülükten kurtulmuş olduğu için sevindiği görülür. Böylece yazarın 1 lira üzerinden yaşanan toplumun içinde bulunduğu yozlaşmadan ve her türlü kötülüğünden bir çıkış yolu olarak ölümü gösterdiği anlaşılır. Anlatıcı 1 liranın ölümü ile metin, kötülüklerin son bulmayacağı, insanların pek çok çirkinliği görüp yaşayacağı, bu kötücül düzenin değişmeyeceği mesajını verir.

3. Basım- Yayımla- Dağıtım

Edebiyat sosyolojisi alanındaki çalışmalara göre bir eserin gerçekten özgür, bağımsız bir varlık olarak tutunması için, yaratıcısından kurtulması, kaderini insanlar arasında yalnız başına izlemesi gerekir. Her sanat eseri bir doğumdur. Bu nedenle insanın doğumundaki gibi, sanat eserinin doğumunda da bir yandan acılı bir kopma, bir yandan da bağımsız, özgür bir varlığın ortaya çıkması vardır. Yayımcı da bu doğuma yardım eden bir rol üstlenir (Kösemihal 1964, 28). Buradan hareketle her sanat eserinin basımı onun doğumudur, denilebilir. Bu aşamada *Bir Liranın Başından Geçenler...* romanı için iki doğum söz konusudur. İlki gazetede tefrika edildiği dönem, ikincisi 2023'te yeniden basımıdır. Araştırmacı M. Kaplan'ın verdiği bilgiye göre *Bir Liranın Başından Geçenler*, *Cumhuriyet* gazetesinde 8 Teşrinievvel [Ekim] – 19 Teşrinisani [Kasım] 1932 tarihleri arasında 32 tefrika halinde yayımlanmıştır (Kaplan 2023,

20). İlk yayımından 91 yıl sonra kitap olarak Telos Yayıncılık tarafından Telos Klasikler dizisi altında Ağustos 2023'te yeniden okuru ile buluşmuştur.

4. Okur

Roman *Cumhuriyet* gazetesinde ilk kez tefrika edildiğinde okuyucu kitlesi de gazete okurları olmuş olmalıdır. Dolayısıyla ilk okurlar, *Cumhuriyet* gazetesinin 1932 yılı okur kitesidir. Roman, Ağustos 2023'te okurları ile yeniden buluştuğunda artık tefrika değil kitap halindedir. Kitabın basımı henüz çok yenidir. Gelecek yıllarda yazarının ve eserin tanınması ile pek çok okura daha ulaşacaktır. Edebiyat araştırmalarına da konu olacak ve farklı edebî eleştiri yöntemleri ile ele alınacaktır.

5. Okuma- İnceleme

“Unutulmuş Bir Romanı Georg Lukacs’ın Görüşleriyle Okumak” başlıklı bu çalışma ile okurun romana belli bir açıdan, belirli bir görüş çerçevesinde bakması amaçlanmıştır. Özet ve Giriş bölümlerinde belirtildiği gibi roman, Georg Lukacs’ın görüşleri çerçevesinde incelenmiştir. İncelemenin ana örgesini Lukacs’ın roman kuramı üzerine öne sürdüğü görüşler, özellikle de bütünlüklü uygarlık tezi oluşturmuştur. Bir felsefeci olarak Lukacs’ın görüşlerini otoriteler iki ana döneme ayırmaktadır. *Roman Kuramı* Lukacs’ın ilk, gençlik ya da erken modern diye adlandırılan dönemine ilişkin bir eserdir. Kaynaklara göre bu dönem ile Lukacs’ın olgun ya da geç modern şeklinde adlandırılan zamanına ilişkin görüşleri arasında belirgin bir ayrışma vardır. Bu ayrışma Lukacs’ın kuramsal dünyasındaki zengin içerik nedeniyledir (Çolak 2011, 94). Bu makalede Lukacs’ın geç dönem eserlerine ve bunlarda ileri görüşlere de edebî metnin anlaşılmasına katkı sağladığı noktalarda yer verilmiştir.

Yukarıda 2. Eser başlığı altında *Bir Liranın Başından Geçenler...* romanının şahıs kadrosu, zaman, mekân ve anlatıcı unsurları ele alınmıştır. Olay örgüsü ise kurgusal metnin toplumsal dış yapı ile bağlantısını kurmak için bu bölümde incelenmiştir.

Romanın ilk vaka halkası emekli bir adam ve onun ailesi etrafında oluşur. Emekli için 1 liranın ifade ettiği anlam büyüktür. Çünkü 1 lira, emeklinin 3 aylık nafakasını oluşturan az sayıdaki paradan biridir. Emekli, parayı vezneden alıp evine giderken yolda manav, bakkal, vb. dükkânlarda türlü türlü yiyecek görür, canı ister ama bunlardan hiç birini alamaz, almak istemez (Enson 2023, 28). Emeklinin karısı bu üç aylık maaştan sadece 1 lirayı ayırır ve zor günler için bir bohçada saklar (Enson 2023, 31). 1 lira, bir aile için bohçalar içinde saklanan çok kıymetli bir nesnedir. İkinci halka, paranın ne şekilde ve ne kadar hızlı değişimini gösteren bir şekilde kurulur. Bu kısımda 1 lira esnaf arasında ve bir iki gün içinde çok hızlı el değiştirir. Bu değişimde paraya sahip olanların önemi yoktur. Daha çok 1 liranın iç dünyasının anlatımına yönelme vardır. 1 lira her el değiştirdiğinde sahibinin çalıştığı iş koluna bağlı olarak madden

kirlenir. Çünkü artık tertemiz bir bohça içinde değildir. Sırasıyla berber, balıkçı, meyhaneci ve ciğerciye verilir. Romanda meyhanecinin parayı ciğerciye vermesi sırasında yaşananları 1 lira şöyle anlatır: “(...) meyhaneci bir aralık ciğer alıyordu. Para verirken beni de yakaladı. Çırpındım. Meyhanecinin elinden kurtulmak için kendimi yerlere attım. Olmadı. Rüzgara kapılıp uçmamayım diye meyhaneci, üstelik ayağıyla üstüme bastı. Ciğerci de kanlı elleriyle beni yakaladı. Kasketinin içine koydu.” (Enson 2023,38)

Buraya kadar paranın dolaşıma girdiği ilk emekli ailesi dışında onu elde edenlerin -ki bunlar esnaftır- maddi sıkıntılarına değinilmediği görülür. Esnaf arasında 1 lira çok hızlı el değiştirir. Bu da 1 liranın esnaf açısından çok kıymetli olmadığını gösterir. Üçüncü büyük vaka halkası bir mutemedin bankadan parayı çekip dar gelirli bir memura ödediği maaş miktarı içinde 1 lirayı vermesiyle yaşanır. Memur maaşını borçlarına dağıttıktan sonra elinde kalan son parayı da tefeciye vermek zorunda kalır. Hayat koşullarının zorluğu, memurun tefecilerin eline düşmesi, herhangi bir eleştiri konusu yapılmadan, buna dair derin analizler verilmeden, sadece maaşını aldığı gün memurun elinde hiç parasının kalmadığı ve tefecilerden borç almak zorunda kaldığı bir gözlem olarak aktarılır. Memurların isimleri belirtilmezken tefecinin adının Jak olduğu söylenir (Enson 2023, 41). 1 lira birkaç gün de tefeci Jak'ın evinde kalır. Tefecinin adının söylenmesi ve bu adın Jak olması düşündürücüdür. Yazar, toplumun farklı bir kesimini, azınlıkları böylece tek bir isimle gündeme getirir. Jak'ın milliyetine, inancına, eğitimine ve aile yaşamına dair hiçbir bilgi verilmez. Jak adının okurda yaratacağı etkinin gücü yeterli bulunur. 1 lira tefeciden bir gündelik işlerde çalışan bir rençbere geçer (Enson 2023, 42). Rençber, köyünden İstanbul'a çalışmak üzere gelmiş genç bir adamdır ve bir inşaatta amelelik yapmaktadır. Rençberin gömleğinin iç cebinde haftalarca kalan 1 lira, bu adamın elli okkalık harç küfesini, apartmanın 7. katına omzunda taşıyışına tanık olur (Enson 2023, 42). Açıkça söylenmemekle birlikte rençber aracılığıyla paranın ne kadar zor kazanıldığına, çalışma koşullarının zorluğuna, yoksul Anadolu insanının durumuna vurgu yapılır (Enson, 2023: 42). Ateş, öksürük, halsizlik gibi şikâyetler baş gösterince rençber köyüne döner. Böylece 1 lira, İstanbul'dan adı belirtilmeyen bir köye gider (Enson, 2023, 43). Buraya kadar 1 liraya sahip olan rençberin adı belirtilmez. “-6- Köy yıllarında” başlığı ile verilen alt bölümde yeni bir vaka halkası başlar. Şişli'de bir inşaatta çalışırken köyüne dönen bu genç, hasta adamın adı Ali'dir. Cüzdanında on beş yirmi lira vardır. 1 lira, gözlemediği köy yaşamını, Ali'nin sosyal çevresini anlatır (Enson, 2023: 44). İstanbul'a göre köyde 1 liranın alım gücü yüksektir. Ali'den para köyün imamına geçer (Enson, 2023: 45). Ali'nin ailesi mezarlıkta dua okuyan imama para vermiştir (Enson, 2023: 46). Ali'nin parasızlık nedeniyle tedavi olamadığı ve bu nedenle öldüğü sezdirilir. Buradan sonra yeni bir vaka halkası başlar. 1 lira vergi memurları aracılığıyla Anadolu'yu dolaşır. Bu dolaşmanın süresi ve içeriği belirtilmez. Sonunda 1 lira yeniden İstanbul'a gelir ve bir banka tarafından bir müteahhide ödenir. Müteahhit aracılığıyla yepyeni bir sosyal çevre çizilir. Müteahhidin adı Necati'dir. Anadolu'dan henüz dönmüş olan bu adam, bir poker partisine davet edilir. Davet mekânından söz edilirken oyuncular da sayılır. Nimet Bey, Foydin E, Dürnev H, Mesut Paşa, Nusret Paşa'nın karısı ve kızları, Muharrem Bey, Madam Agopyan, Keresteci Muharrem Bey, Zincirlizadeler (Enson, 2023: 48-49).

Kumar oynayan kişilerin zengin ve belirli ailelere mensup insanlar olmalarına vurgu yapılır. İsimler sayılırken bazı soyadlarının sadece ilk harflerinin verilmesi, gerçek ve bilinen insanlardan söz edildiğini düşündürmektedir. Kumar arka sokaklarda kötü mekânlarda değil, şık ve zengin evlerde oynanmaktadır. 1 lira da böyle bir ortamda kumar masasına konulur. Burada 1 lira, içerisinde bulunduğu durumu şu sözlerle anlatır:

Ben bu maceralarla dolu hayatın içinde bugünkü kadar hiç küçülmedi; bugünkü kadar kıymetten düşmedim...

Gaflet, kaza, çılgınlık, hırs, taklit ne dersiniz deyiniz, bazen bunlardan hiçbiri, birkaçı, bazen de hepsi bir araya toplanır da bir genç kıza, bir genç kadını sokaklara düşürür; her gün bir yabancıyı kollarına atar. O kadının ilk defa sokaklara döküldüğü, bir yabancı erkeğin göğsünden bir başkasının kollarına geçtiği ilk zamanlarda duyulan hisler vardır: Acılarla üzüntülerle karışık, bazen merakı, tecessüsü, bazen tiksirmeyi, korkuyu andıran hisler... İşte bu gece bir an içinde, ben bunların hepsini birden duydum!.. (Enson, 2023: 49)

1 lira kendisiyle birlikte kumar masasında duran paraları, vebalı sokakları dolduran leşlere benzetir (Enson 2023, 50). Aslında söylenmek istenen, utanılacak olanın kumar oynayan insanların durumu olduğudur. Yazarın eleştirisi para hırsının, kolay yoldan para kazanma arzusunun insanları içine düşürdüğü durumadır. Bu vaka halkasında yazar olay örgüsünün zamanda kronolojik düz akışını bozarak kumar oynanan akşamın sabahına geri döner. O sabah 1 liranın o gün için sahibi olan Necati'nin karısı ile yaptığı konuşma aktarılır. Karısı Necati'den evin ve çocukların ihtiyaçları için para istemiş, Necati ise parasının olmadığını, işlerinin kötü gittiği yalanını söylemiştir (Enson, 2023: 50). Kumar oynanan ortamda 1 lira durum değerlendirmesi yapar. Kumar masasına atılana kadar aralarında dolaştığı insanların kendisine bir değer vermiş olduğunu söyler. Tek bir lira, pek çok ailenin bir günlük nafakasıdır. Bir lira kazanmak için insanlar alın teri dökmektedir. Onun varlığı insanı doyurur, yokluğu açlık, ölüm demektir, der. Bir liranın pek çok insan için önemini anlatır (Enson 2023: 53). Uğruna insanların katil olduğu 1 lira, o gece poker masasında bütün kıymetini, saltanatını kaybetmiştir. Kendisini kötü yola düşmüş, içinde bulunduğu hayattan tiksinen bir kadından da daha kötü bir durumda kalmış, bütün gücünü yitirmiş gibi hisseder (Enson, 2023: 54).

1 lira, kumar masasından sonra, taksi parası ödeme esnasında Necati'den arkadaşı Dr. Nasuhi'ye geçer. Nasuhi ile birlikte yeni bir vaka halkası oluşur. Bu halkada da toplumdan bir kesit olarak kumarbazların anlatımı devam eder. Ancak kumar oynanan mekân değişmiştir. Beyoğlu'nda gizli gizli rulet oynatılan bir kumarhaneden söz edilir. Burada romandan ruletin o tarihte İstanbul'daki kumar çevreleri için henüz çok yeni bir oyun olduğu anlaşılmaktadır. Burada 1 lira, Nasuhi'den M. Jan/ Onnik Efendi'ye geçer (Enson, 2023: 74-80). Şık evlerden 1 lira, kumarhaneye düşmüştür. Onnik Efendi'nin meze satın almasıyla da kumarhaneden, kendi ifadesiyle bataktan kurtulur (Enson, 2023: 80). Mezeci 1 lirayı genç bir adama verir.

Genç adamla birlikte yeni bir vaka halkası kurulur. Romanın en uzun vaka halkası bu kısımdır. Burada 1 lira, genç adam ile sevgilisinin gizli saklı buluşmalarına tanık olur. Bir dargın bir barışık olan bu çift arasındaki tutkulu aşk detaylı biçimde 1 liranın gözünden anlatılır. Çiftin birbirinden ayrılmak istediği, birlikte olmalarının imkânsızlığı, ama bir türlü ayrı kalmayı başaramadıkları sık sık tekrarlanır. Neden ayrılmaları gerektiği, neden gizli buluştukları söylenmez. Sağlıklı bir ruhsal görünüm sergilemeyen genç adam, ebediyen sevgilisiyle birlikte olmayı sağlamak adına hem kadını hem kendisini öldürmeyi planlar. Bu amaçla da ecza kaçakçısından bir ilaç alır. 1 lirayı buraya öder (Enson, 2023, 81-103). Deli adam ve sevgilisine dair anlatı, ecza kaçakçısı için bir zemin görevindedir. İlaçların, özellikle de satışı yasak olanların kaçakçılığı 1932 yılı İstanbul'undan sunulan yeni bir manzardır. Birkaç el değiştirdikten sonra 1 lira bir müteahhide geçer ve yine bir vaka halkası oluşur. Müteahhit, bir fabrika inşa etmektedir. İnşaatta çalışan, “Çavuş” diye adlandırılan işçi son derece dürüst bir adamdır. İnşaatin düzgün ve sağlam malzeme ile yapılmasını sağlamaya çalışmaktadır. Bu durum, müteahhidin işine gelmez. Çavuşa bir kumpas kurup onu rüşvet almakla suçlar. Çavuşun tutuklanıp iş yerinden uzaklaştırılmasına neden olur (Enson, 2023,104-108). İşini doğru yapan insanların karşı karşıya kaldıkları durum, yine herhangi bir eleştiri yapılmadan sadece sahnelenir.

Müteahhitten sonra 1 lira birkaç kez el değiştirdikten sonra şoförlük yaparak geçimini sağlayan bir adama, ondan da adamın karısına geçer. Bu vaka halkası ile sağlık sisteminin aksayan bir yönü yansıtılır. Şoförün karısı 1 lirayı, bir gün önce hasta çocuğunu götürdüğü doktora, ilaçları nasıl kullanacağını sormak için gittiğinde danışma ücreti olarak vermek zorunda kalır. Doktorun hastalarından hem muayene hem de kontrol ücreti alması eleştirilir. Doktorun karısı da evine gelen çamaşırcı kadına yaptığı işe karşılık olarak 1 lirayı verir (Enson, 2023, 108-114). Çamaşırcı kadın ile toplumdan bir başka kesit, bir başka hayat yansıtılır. 1 lira için gün boyu çamaşır yıkayan kadının bir de genç kızı vardır. Genç kız gezmek, süslenmek, yaşıtları gibi rahat bir yaşam sürmek istemektedir. Bunları da annesinin sağlamasını beklemektedir. Anne ve kız arasında yaşanan tartışma sonrası genç kız evi terk eder. Bu vaka halkasında yoksulluğun aile içinde yarattığı çatışma ve sonuçları özetlenir. Çamaşırcı kadın, 1 lira ile bakkala olan borcunu öder (Enson, 2023, 114-118). Romanda emeğin sömürüsü de alt metin olarak işlenir. Emekçiler çok çalışıp az para kazanmakta, bu da temel yaşamsal ihtiyaçlarına bile yetmemekte ve buna bağlı olarak özellikle aile kurumunda ahlakî yozlaşma ortaya çıkmaktadır. Çamaşırcı kadının 1 lirayı verdiği bakkal, biriktirdiği diğer paralar ile birlikte 1 lirayı bir ev satın almak için kullanır. Böylece 1 lira tekrar el değiştirir ve Cevdet adında bir adama geçer. Sevgilisi ve arkadaşları ile buluşan Cevdet, alışveriş ve eğlence için çok miktarda para harcar (Enson, 2023, 119-123). Cevdet'e dair olan vaka halkasında elindeki parayı çapkınlıkta harcayan bir adama dair kesit sunulur. Romanın son vaka halkasında Cevdet'in arkadaşına verdiği 1 lira, kimsesiz genç bir kızı kötü yola düşürmek niyetiyle kullanılmak istenir. Bu iş, 1 lira tarafından o güne dek başına gelenlerin en iğrenç şeklinde tanımlanır. Cevdet'in arkadaşı, kalabalık tramvayda sarhoş bir halde giderken bir Rum çocuğu parayı cebinden çalar. 1 lira artık bu yankesici çocuğun eline geçmiştir.

Polis, yankesici çocuğu yakalamak üzereyken, çocuk parayı sobaya atar (Enson 2022: 124-126). 1 lira yanar ve böylece olaylar son bulur.

Lukacs'ın *Roman Kuramı* adlı kitabında öne sürdüğü görüşlerin başında “bütünlüklü uygarlıklar tezi” şeklinde ifadesini bulan düşünce gelir. Buna göre günümüz uygarlıkları Antik çağ uygarlıklarının sahip olduğu bütünlüğe artık sahip değildir. Lukacs, modern dünyanın uygarlıklarının bütünlüğünü yitirdiğini öne sürer. Ona göre bir hayat biçimi veya edebî yaratımın içeriğini yahut biçimini belirleyen şey olarak felsefe, iç ile dış arasındaki mesafenin belirtisi; benlik ve dünya arasındaki özsel farklılığın, ruh ve edimin uyumsuzluğunun işaretidir. Mutlu çağların bir felsefesinin olmayışı da bunun kanıtıdır (Lukacs, 2007: 39). Lukacs'ın mutlu çağlar şeklinde belirlediği zaman dilimi Antik uygarlıkların var olduğu dönemlerdir. Özellikle epik anlatıların var olduğu, Homeros'u yaratan uygarlık düzenidir. Bu dönemin dünyası türdeşdir. İnsan ve dünya, ben ve sen arasındaki ayrım bu türdeşliği bozamaz. Ruh bu ahenkli dünyanın ortasında bunun bir bileşeni gibi durur (Lukacs, 2007: 42). Lukacs'a göre bu dönemlerde henüz bir dış olmadığından iç de yoktur, dolayısıyla ruh için bir ötekilik de yoktur. Ruh serüvenlerle yaşar, arayışın asıl acısını bulmanın asıl tehlikesini, kendini kaybedebileceğini, aramak zorunda kalabileceğini bilmemektedir, bunları düşünmez (Lukacs, 207: 40). Ayrıca dünyamız genişlemiş ve zenginleşmiştir. Böylece armağanlar ve tehlikeler bakımından dünyanın her köşesi eski Yunan dünyasından daha zengindir. Bu da hayatın dayandığı olumlu anlamı, bütünselliği bozmaktadır (Lukacs, 2007: 44). Bu bağlamda *Bir Liranın Başından Geçenler...* de 20. yüzyıla ait bir roman olarak yaratıldığı zaman, üretim zamanı bakımından bu tezi destekler niteliktedir. Aynı zamanda içerik olarak da desteklediği görülür. Nitekim romanda anlatılan olaylar ve bunların öznesi kişiler birbirinden bağımsız olarak, aynı toplum içinde, ama farklı yaşam biçimlerine sahip halde bulunurlar. Birbirinden çok farklı yaşamlara sahip insanların yaşam koşullarına göre türlü sorunları, açmazları vardır. Bu sorunların ortak noktasına yazar, parayı ve para gücünü önemli bir değişken yaratmada araç olarak koyar. Roman kişilerinin pek çoğu yoksuldur. Bunlar çamaşırcı, küçük memur, inşaat işçisi, vb. olarak çalışan dar gelirli ya da emekli olup geçim sıkıntısı çeken insanlardır. Emeğiyle geçinmeye çalışan bu insanların arasına yazar dolandırıcılar, kumarbazlar, açgözlü patronlar ve beyaz yakalılar yerleştirir. İlk grup çalışıp çok az kazanırken, ikinci grup kolay yoldan ya da etik dışı şekilde çok kazanır. Hepsi hep birlikte toplum içinde birlikte yaşar ve hepsinin bir nedenle birbirleriyle yolları kesişir. Toplumun bu farklı kesimleri arasındaki tek ortak bağ, romanda paradır. Romanın hemen bütününde insanların sahip olmak istedikleri maddi varlıklar ve bunlara ulaşmada paranın öneminin altı çizilir. Para, bireyin iç dünyasını karıştıran ve onu birtakım arayışlara sürükleyen dışsal bir varlıktır.

Lukacs, epik anlatı (destan) ile romanı karşılaştırır (Arato ve Breines, 1979: 63). Ona göre epik kendi içinde tamamlanmış bir hayatın bütünselliğine biçim verirken; roman hayatın gizlenmiş bütünlüğünü biçim vererek açığa çıkarıp inşa etmeye çalışır. Romanın temel biçim belirleme niyeti romanın kahramanlarının psikoloji olarak nesnelleştirir, böylece kahramanlar arayanlara dönüşür (Lukacs, 2007: 68). Bu noktada Lukacs, bütünsel bir hayatın içinde, o bütünlüğün bir

parçası olan destan kahramanı ile roman kahramanını da karşılaştırır. Roman kahramanının etik zorunluluk veya var olan ilişkilerin değil, bütünlüğünü kaybetmiş bir toplumun içinde gizlenmiş bütünlüğü arayan kişiler olmasına dikkat çekme söz konusudur. Bu açıdan *Bir Liranın Başından Geçenler...*'e baktığımızda 1930'lu yılların Türkiye'sinde elbette birbirinden çok farklı yaşama biçimleri varken, yazar 1 liranın alım gücüne bağlı şekilde ağırlıklı olarak yoksul insanların hayatlarından kesitler seçmiştir. Yoksulluğun ve 1 lira gibi küçük bir paranın bu insanlar için ifade ettiği anlamı daha da belirginleştirmek amacıyla zaman zaman zengin insanların yaşamından da kesitler sunmuştur. Aslında roman, yoksul insanların yaşamını bütüncül olarak vermeye çalışmaktadır. Yoksul insanların oluşturduğu kitle, zenginlerden daha büyüktür. Öte taraftan Lukacs'ın roman türü için yaptığı bir saptamanın altını önemle çizmek gerekir. Lukacs, roman Tanrı'nın terk ettiği bir dünyanın epiğidir, der (Lukacs 2007, 94). Ona göre roman içselliğin serüvenini anlatmaktadır. Romanın içeriği kendini bulmak için yola çıkan, kendini kanıtlayarak özünü bulmaya çalışan ruhun öyküsüdür. Roman kahramanının psikolojisi daimonik olanının eylem alanıdır (Lukacs, 2007: 95). Daimonik sözcüğünün insanı bütünüyle esir alan doğal güçler olduğu göz önüne alındığında romanın Tanrı'nın terk ettiği bir dünyanın epiği olduğu düşüncesi de anlam kazanır. Daimonik her ne kadar şeytan, cin, vb. insanüstü güçleri akla getirirse de günümüz dünyasında pek çok maddi varlığın yaşama ve insana benzer bir etki yarattığı da bir gerçektir. Özellikle paranın insan üzerinde bu tür bir etkisi söz konusudur. *Bir Liranın Başından Geçenler...*'de paranın doğruluktan uzaklaştırdığı pek çok insan görülür. 1 lirayı kötü günler için bohçalarda saklayan yoksul, bir emekli ailesinin genç kızı, parayı gizlice alıp, ailesinden çalıp kendisi için kullanır. Yine bir başka genç kız, çamaşırcılık yaparak evi geçindirmeye çalışan annesinin kazancını tehditlerle elinden almak ister. Çok para kazanma hırsıyla müteahhit inşaat malzemelerinden çalmakta, bunun olmasına izin vermeyen çalışanına kumpas kurabilmektedir. Böylece para yaptırım gücüyle, sağladıklarıyla insanların eylemlerini etkileyen bir daimona dönüşmektedir. Diğer taraftan romanda zengin insanlar için 1 lira, önemsiz bir para iken yoksullar için ekmek gibi en temel ihtiyaçları temin eden önemli bir miktardır. Lukacs'a göre ekonomik değer nesnelliği toplum ve insan arasındaki ilişkide emeğin doğası üzerine kurulu olmakla birlikte taşıdığı değer çok ötesine işaret eder (Lukacs, 2018: 372). 1 lira da romanda sadece bir kapital, trampa olmaktan çok daha fazlasıdır. Paranın miktarı insanların yaşam biçimlerini etkilemektedir. Lukacs kapitalist dünyada bütün insanların biçimsel eşitliğe kavuştuğu düşüncesindedir. Ona göre insan ile doğa arasındaki metabolizmayı dolaylı olarak doğrudan belirlemekte olan ekonomik ilişkiler de giderek kaybolmaktadır. Böylece insan toplumun yarattığı, toplumda bu insanın (yaratığın) aradığı gerçeklik olur (Lukacs, 1971: 19).

Lukacs, edebiyat eserinin toplumu yansıttığı, topluma öykündüğü görüşündedir. Ona göre sanat eserinin yansıtma biçimi gerçekliğin bir fotokopisini çıkarmak şeklinde olmamalıdır (Lukacs 1985, 191). Günlük yaşamdaki yansıtmanın ikili karakteri olduğu görüşündedir. Bu ikili karakter, bir yandan gerçekliğin herhangi bir bölümüne ilişkin olarak elden geldiğince eksiksiz bir yansıtma elde etmek, diğer yandan doğrudan doğruya bu yansıtma içerisinde söz konusu

olan davranış açısından önemli olan etkenleri vurgulamaktır (Lukacs, 1985: 196). Lukacs, bir edebîmetinde toplumun ve gerçekliğin yansıtılmasında yazarın neyi nasıl anlatmak, neleri bir araya getirerek vermek istediğinin önemini altını çizer. Bu aşamada öz ve görüngü kavramlarıyla gerçeğin yansıtılma biçiminin üzerinde durulmasının gerekliliğini akla getirir. *Bir Liranın Başından Geçenler...* bu anlamda, dış dünyanın belli kesimlerini insan odağında yansıtmaktadır. Para, sürekli el değiştirir. Paranın sahibi olan kişiye bağlı olarak romana yeni bir toplumsal çevre girer. Toplumu ve sorunlarını edebîmetinde ele almak ya da almamak şüphesiz bir yazarın seçimi iledir. Yine toplumu ele alıfta, kendi ideolojik yönelimlerini öne çıkarıp çıkarmama meselesi de yazarın seçimine bağlıdır. Bu konuda Lukacs, yazarın ideolojik yönelimini, edebîve estetik alanda çok temel bir soru olan “İnsan nedir?”e verilen yanıtla sıkı sıkıya bağlantılı bulur. Lukacs’a göre yazar, bu soruya verdiği yanıtla kendi anlatım üslubunu, anlatım tekniğini belirlemektedir. Metnini bu üslup ve teknikle inşa etmektedir (Lukacs, 1975: 21-22). Romanını yazarken Kemal Ragıp Enson’un yüzünü topluma özellikle de yoksul insanlara ve ahlaken yozlaşmış çevrelere yöneltmesi, onun toplumcu karakterde bir metin kurgulama arzusu ile açıklanabilir. Bunda iş yaşamının çok ve farklı sosyal çevreleri tanınmasına aracı olmasının etkisi olmalıdır. Ama aynı zamanda gazete yazarlığı nedeniyle halkı edebî metin aracılığıyla aydınlatmak istemesinin, içinde yaşadığı topluma sırtını dönemeyişinin de etkisi olsa gerektir.

Araştırmacı M. Çolak’a göre Lukacs, *Çağdaş Gerçekçiliğin Anlamı*’nda neredeyse bütün geç modern edebiyatı eleştirmektedir. Kitabın “Modernizmin İdeolojisi” bölümünde Lukacs’ın klasik gerçekçiliğin aksine ileri modernizmin, çarpık bir dünya görüşüyle insanı ele aldığı, onu kendi potansiyellerinden kopararak iç dünyasına kapattığını, soyutlanmış bir öznelciliğe mahkûm ettiğini ileri sürdüğünü söylemektedir. Lukacs’ın adını saydığı Joyce, Beckett, Kafka, Dos Passos, Musil, Proust, Döblin gibi yazarlara göre insan doğuştan yalnız, toplum dışı ve başka insanlarla ilişki kurmayı başaramayan bir varlıktır (Çolak, 2011: 103). Lukacs’ın modern romana ve romancılara yaptığı bu eleştiri *Bir Liranın Başından Geçenler...* ve yazarı için geçerli olmasa gerektir. *Bir Liranın Başından Geçenler...* bireyin iç dünyasına yönelen, kentli modern yaşamın içinde insanın sıkışıp kalmasını ele alan bir metin değildir. Bu nedenle romanın ana kahramanı olan 1 lira el değiştirdikçe aslında bireylerin iç dünyası değil, dış dünyası, eylemleri ve toplumsal yapı anlatılır. Yazar içinde yaşadığı toplumun bir parçasıdır. Lukacs’a göre her sanatçı içinde yaşadığı zamanın, sınıfın ve ulusun bir çocuğudur. Ancak sanatçı dış dünyayı yansıtırken tarihsel-toplumsal bakımdan olanaklı olanın sınırları içinde kalmalıdır (Lukacs 2001: 259). Böylece Lukacs, toplum ve dış dünyanın gerçekliğinin ne ölçüde ve nasıl yansıtılacağını belirler. Kemal Ragıp Enson da romanında içinde yaşadığı toplumu, özellikle de bir nesne anlatıcı, nesne kahraman seçerek nesnel bir gözle olduğu gibi vermeye çalışır. Ancak zaman zaman yazarın ahlaki değer yargılarının 1 liranın olaylar karşısındaki düşünceleri gibi anlatıldığı olur. 1 lira tamamen duygudan yoksun bir nesne olarak değil, kişileştirilerek verilir. Bu kişileştirme önemlidir. Çünkü romanda okurun alımlama yapmasında etkin rol oynar. Okurun kişileştirilmiş bir nesnenin duygu ve düşünce

dünyası ile kendi duygu ve düşünce dünyası arasında empati kurmasını sağlar. Lukacs, *Sanatsal uyandırmanın ilk amacı, alımlayıcının insanın nesnel dünyasının bu tür bir yansısını kendine ait bir şey niteliğiyle yaşamasını sağlamaktır*. der. Ona göre insan, bu yansıda kendini yeniden bulmalı, bu yolla insanlığın ve gelişmesinin bir parçası olarak kendisinin bilincine varmalıdır (Lukacs 1988, 50). Hakiki büyük gerçekçilik, insanı ve toplumu eksiksiz, bütün varlıklar olarak betimler (Lukacs 1977, 14). Lukacs, gerçekçiliğin temel estetik sorunu eksiksiz insanî kişiliğin uygun bir biçimde betimlenmesidir, düşüncesindedir. Ona göre sanat, en yetkin katkısızlığı içinde alınırsa topluma ve ahlaka ilişkin insanî sorunlarla doludur (Lukacs, 1977: 15). Lukacs, sanat eserinin dolaysız tecrübeyi estetik değerlerin alanına aktardığını somut olarak ortaya koymaktadır (Lichtheim, 2001: 148). Dil dâhil, insanın kendini her dışa vuruşu insanın düşünce ve duygularını nesneleştirir diyen Lukacs, bu nedenle insanların arasında evrensel bir alışveriş kipiyle karşıya karşı karşıya olduğunu belirtir (Lukacs, 2014: 30). O halde edebî metin de bir dışa vurumdur ve okur ile yazar arasında iletişim sağlar. *Bir Liranın Başından Geçenler...* de bu bakımdan yazarının okuru ile kurduğu bir iletişim nesnesidir.

Sonuç

Bir Liranın Başından Geçenler... ilk kez 1932 yılında yayımlanmıştır. Bir dolaşım romanı örneği olarak başkahramanı bir nesnedir. Başkahraman nesne, 1 liradır. 1 liranın el değiştirmesi nedeniyle roman, kendi içinde tamamlanıp biten, farklı büyüklükte pek çok vaka halkasından oluşmaktadır. Bunlardan büyük bir bölümünde altı çizilen önemli unsur paranın kapital gücüdür. Bir grup vaka halkasında ise bu kapital gücün yarattığı sosyal yaralar gözlemci bir bakış açısıyla çoğunlukla yorumsuz verilir. Ancak içinde bir genç kızı kötü yola düşürme, dürüst bir adama kumpas kurma, masum bir insanı öldürme gibi durumlar söz konusuysa anlatıcı kahraman 1 liranın “utanma, üzülmeye, iğrenme” gibi sözcüklerle duygularını dile getirdiği görülür. Anlatıcı kahraman, toplumun çirkinliklerini göz önüne serer, ama bunlara bir çözüm önerisi getirmez. 20. yüzyıla ait olan bu roman, çağından çok yazıldığı günün toplumsal olaylarına ışık tutar. Metin, Lukacs'ın *Roman Kuramı*'nda öne sürdüğü Antik çağda görülen bütünlüklü uygarlığın anlatı türü olan 'epik'ten uzak ve çağına uygun olarak romandır. Yazarının vermek istediği ileti çerçevesinde toplumun pek çok farklı kesitine ayna tutar. Bu kesitler, anlık ve habersiz çekilmiş fotoğraflara benzer. Kimi fotoğraflar, sadece insanların bir alışverişi sırasında trampa yaparkenki görüntülerinden ibarettir. 1 lira, el değiştirirken fotoğraf çekilmiştir. Bunlarda vaka halkalarından söz etmek mümkün değildir. Ancak bu anlık fotoğraf çekimlerine benzeyen kesitler, sosyal bir yaranın anlatıldığı vaka halkalarına geçiş işlevi görür. Genelde yoksul, dar gelirli, küçük memur, emekli ya da günübürlük işlerde çalışan insanlar ve onların aile çevreleri ele alınır. Bu insanların ortak noktası 1 liranın bunlar için büyük bir anlam taşıyor olmasıdır. 1 lira peynir, ekmek gibi günlük nafaka ya da hasta çocuk için ilaç veya muayene parasıdır. Çok çalışan ama az kazanan bu insanlar aracılığıyla emek sömürüsü de alt metinde okunur. Yoksulluk kimi ailelerde ahlâkî yozlaşma ile birlikte işlenmiştir. Dikkati çeken

bir başka nokta, genç kızların çağın gereklerine ya da moda ya uymak hevesiyle yaptıklarıdır. Arkadaşları gibi plaklar alıp dinlemek, saçlarını yaptırmak isteyen yoksul kızların bunlara ulaşmak için yanlış yollara saptıkları görülür. Yoksulların yanı sıra az da olsa zengin insanların yaşamlarından da kesitler sunulur. Ancak bu kesitlerde çalışan, üreten, topluma yön veren değil, kumar oynayan insanlar resmedilir. Toplumsal yozlaşmanın bir başka yüzü verilmiş olur. Bu insanlar için 1 lira önemli bir miktar değildir ve bir anlam ifade etmez. Ama bu toplumsal kesimlerin de roman kurgusunda önemli bir işlevi vardır. Paranın yokluğunun, yoksulluğun nedeni zorlu yaşam koşulları yarattığını, gelir dağılımındaki eşitsizliği, sosyal yardımlaşmanın gerekliliğini hatırlatır. Romanın toplumu gerçekçi gözlemci bir bakışla yansıtmaması ama bunu yaparken belli yönlerden ortaklık gösteren kesimleri esas alması önemlidir. Yazar, topluma ayna tutarken, dış dünyanın gerçekliğini yansıtmada dolaysız tecrübeleri estetik değerlere uygun biçimde somutlamaya çalışmıştır. 1930'lu yılların Türkiye'sinin yaşamından insan manzaralarını paranın daimonik gücü etrafında sunmuştur.

Kaynaklar

- Ay, T. (2023). Edebiyatımızda unutilanlar ve kaybedenler II. İstanbul: Ötüken.
- Arato, A., Breines, P. (1979). The young Lukács and the origins of western Marxism. New York: The Seabury Press.
- Bulutoglu, H. (4 Temmuz 2021). Bir evin izini sürerken. Adalı Dergisi. Sayı:193. <https://arsiv.adalidergisi.com/cms/2020-2029/2021/sayi-193-temmuz-2021/makale/3577/bir-evin-izini-surerken> (21.12.2023)
- Cumhuriyet. (31 Temmuz 1954). Muharrir Kemal Rağıbın feci ve hazin ölümü. s.1
- Çolak, M. (2011). Georg Lukacs'ı yeniden düşünmek. FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi. Sayı: 12. ss. 91-124.
- Enson, K. R. (2023). Bir liranın başından geçenler... (Hazırlayan: Kaplan). İstanbul: Telos Enson, K. R. (2023a). Oğlumla başbaşa. Eskişehir: Dorlion.
- Kaplan, Mesut. (2023). Kemal Rağıp Enson bir liranın başından geçenler... İstanbul: Telos.
- Kösemihal, N. Ş. (1964). Edebiyat sosyolojisine giriş. İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi. Cilt:2. Sayı: 19-20. s. 1-37.
- Kumsar, İsmail Alper. (2021). Nesne anlatıcılar ve edebiyatımızdan bir örnek: bir liranın başından geçenler. Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (26), 698-719.
- Lichtheim, G. (2001). George Lukacs. Çev.: Z. Algün. İzmir: İlya.
- Lukacs, G. (1971). The history and class consciousness- study in Marxist dialectics. Translated by Rodney Livingstone. Great Britain: The Merlin Press Ltd.
- Lukacs, G. (1975). Çağdaş gerçekçiliğin anlamı. 2. Basım. Çev.: Cevat Çapan. İstanbul: Payel
- Lukacs, G. (1977). Avrupa Gerçekliği. Çev. Mehmet H. Doğan. İstanbul: Payel.
- Lukacs, G. (1985). Estetik I. 2. Basım. (Çev.: A. Cemal). İstanbul: Payel.
- Lukacs, G.. (1988). Estetik III. (Çev.: A. Cemal) İstanbul: Payel.
- Lukacs, G. (2001). Estetik II. 2. Basım. (Çev.: A. Cemal). İstanbul: Payel.
- Lukacs, Georg. (2007). Roman kuramı. 2. Baskı. (Çev.: C. Soydemir). İstanbul: Metis. Lukacs, G. (2014). Tarih ve sınıf bilinci. 3. Baskı. (Çev.: Y. Öner). İstanbul: Belge.
- Lukacs, G. (2018). Toplumsal varlığın ontolojisi. Çev. Editörü: D. B. Kılınç. İstanbul: Notabene.

Research and Publication Ethics Statement: This is a research article, containing original data, and it has not been previously published or submitted to any other outlet for publication. The author followed ethical principles and rules during the research process.

Araştırma ve yayın etiği beyanı: Bu makale tamamıyla özgün bir araştırma olarak planlanmış, yürütülmüş ve sonuçları ile raporlaştırıldıktan sonra ilgili dergiye gönderilmiştir. Araştırma herhangi bir sempozyum, kongre vb. sunulmamış ya da başka bir dergiye değerlendirilmek üzere gönderilmemiştir.

Ethics committee approval: The present study does not require any ethics committee approval.

Etik komite onayı: Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

Financial support: The study received no financial support from any institution or project.

Finansal destek: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

Conflict of Interest: The author declares no conflict of interest.

Çıkar çatışması: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Contribution rates of authors to the article: The author in this article contributed to the 100% level of preparation of the study, data collection, and interpretation of the results and writing of the article.

Yazar(lar)ın makaleye katkı oranları: Bu makaledeki yazar, çalışmanın hazırlanması, veri toplanması, sonuçların yorumlanması ve makalenin yazılması aşamalarına %100 düzeyinde katkı sağlamıştır.

Bu eser Creative Commons Atf 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

(This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License)